

Darija Rupčić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, L. Jägera 9, HR–31000 Osijek
darijarupcic@gmail.com

Svakodnevna militarizacija života: etički aspekti korištenja djece u ratu

Sažetak

Namjera je rada ukazati na problematiku izmijenjene naravi ratovanja u posljednjih nekoliko desetljeća 20. i 21. stoljeća, s osobitim naglaskom na problem korištenja sve većeg broja djece ratnika. Osnovna je teza rada ta da je praksa korištenja i regrutiranja djece u oružanim sukobima diljem svijeta najmanje prepoznata i najviše zanemarena forma zlostavljanja djece u suvremenom društvu te da je ona manje stvar kulture i nepostojanja stava društva prema vrijednostima djeteta, a više stvar pragmatizma i općenito socioekonomski fenomen. Očekivani doprinos rada ide u smjeru isticanja i prepoznavanja najtežih oblika zlostavljanja djeteta i posljedica zlostavljanja, kao što su to loši zdravstveni ishodi i razaranja njihova života, te u smjeru pronalaska mogućih rješenja spomenutog problema.

Ključne riječi

dijete vojnik, djeca u oružanim sukobima, postmoderni ratovi, najteži oblici iskorištavanja i zlostavljanja djece, prava djeteta

Uvod

Četiri su događaja na globalnoj razini odigrala ključnu ulogu u prepoznavanju problema postojanja djece vojnika. To su bila dva slučaja brutalnog kršenja dječjih prava i Ženevske konvencije u slučaju djece vojnika osuđenih za pokušaj ubojstva, slučaj Mohameda Jawada¹ te osuda Omara Khadra za ubojstvo američkog narednika Christophera Speera.² Potom je to bilo objavljiva-

1

Više o slučaju usp. David J. R. Frakt, »Mohammed Jawad and the Military Commissions of Guantánamo«, *Duke Law Journal* 60 (6/2011), str. 1367–1411; David J. R. Frakt, »Closing Argument at Guantánamo: The Torture of Mohammed Jawad«, *Harvard Human Rights Journal* 22 (3/2009), str. 401–423. doi: https://doi.org/10.1163/2210-7975_hrd-9944-0029; Stacy Sullivan, »The Forgotten Kid of Guant«, *Salon* (27. 5. 2008.). Dostupno na: http://www.salon.com/2008/05/27/gi-tmo_jawad/ (pristupljeno 12. 2. 2015.); *Baca v. Obama*, Transcript of Hearing Before the Honorable Ellen Segal Huvelle, United States District Judge, Civil Case No. 05–2385 (16. 7. 2009.), str. 1–22. Dostupno na: http://www.aclu.org/pdfs/safefree/jawad_transcriptofhe-

[aring.pdf](#) (pristupljeno 12. 2. 2015.); *Baca v. Obama*, Order Granting Petition of Habeas Corpus, Civil Case No. 05–2385 (30. 7. 2009.), str. 1–2. Dostupno na: www.aclu.org/files/pdfs/safefree/sakibachavobama_order.pdf (pristupljeno 12. 2. 2015.).

2

Usp. United States Department of State, *Human Treatment of al Qaeda and Taliban Detainees*. Dostupno na: https://www.aclu.org/files/assets/20100615_dos_release_1_doc_-_already_released.pdf (pristupljeno 2. 2. 2015.); American Civil Liberties Union, *Canadian Supreme Court Finds Guantánamo Detainee's Rights Were Violated*. Dostupno na: <http://www.essex.ac.uk/armcdcon/story>

nje knjige *A Long Way Gone. Memoirs of a Boy Soldier* 2007. godine, kojom je Ishmael Beah opisao svoj put postajanja djetetom vojnikom, od kada su ga službene vladine vojne trupe regrutirale pa sve do procesa demobilizacije i rehabilitacije.³ Pisanje memoara, kako je i sam istaknuo, pomoglo mu je u dugotrajnom procesu oporavka, povratka i integracije u normalan život. Posljednji događaj koji je izazvao medijsku pozornost bio je izlazak dokumentarca *Kony* 2012. godine redatelja Jasona Russella, jednoga od osnivača organizacije *Nevidljiva djeca*, kojim su autori skrenuli pozornost na jednog od najvećih živućih zločinaca Josepha Konyja iz Ugande. Taj vođa pobunjeničkih skupina LRA (*Lord Resistance Army*) oteo je i u svoje redove regrutirao više od 12 600 djece. Prema nekim izvorima, taj je broj znatno veći te se govori o 14 000 otete djece.⁴

Prije svega, treba vidjeti kako uopće definirati tko je dijete vojnik. U travnju 1997. godine sudionici skupa u organizaciji UNICEF-a u Cape Townu usvojili su radnu definiciju termina dijete vojnik, ukorijenjenu i u Principima Cape Towna (*Cape Town Principles*). Prema toj je definiciji dijete vojnik svaka osoba mlađa od 18 godina koja je dio regularnih ili iregularnih oružanih snaga bilo kojeg kapaciteta, uključujući i kuhare, nosače, glasnike i one koji prate takve grupe, a nisu članovi obitelji. Definicija uključuje i djevojčice koje su regrutirane u svrhu seksualnog iskorištavanja i prisilnog braka, dakle, ne odnosi se samo na nekoga tko nosi ili je svojedobno nosio oružje.⁵

Budući da tematika koncepta djeteta i djetinjstva uvelike nadilazi tematiku i opseg ovog rada, ističemo da je definicija djeteta i djetinjstva mnogo sveobuhvatnija te ju prije smatramo sociološkim konstruktom negoli biološkim fenomenom ili dobno konstruiranom stvarnosti. Stupanj i utjecaj nasilnih iskustava i djetetov način reagiranja na razorna iskustva ovisi o mnogim učincima, uključujući i kapacitet djeteta i socijalno razumijevanje djetinjstva i odgoja. O tome svjedoče i djela autora koja govore o djeci u ratnim sukobima i načinima nošenja s traumama u pojedinim tradicionalnim društvima.⁶

Alison James i Alan Prout⁷ ističu da je djetinjstvo, kakvim ga mi poimamo, konstrukt zapadnog društvenog srednjeg sloja, uglavnom bijele rase, koji smatra da je dijete ranjivo te da mu treba zaštita. Naglašavaju da je djetinjstvo sociološki i historijski konstrukt, promjenjiv, varira kroz društvo, spol i kulture te je ovisan o društvenom i vremenskom kontekstu. Stoga koncept djetinjstva ne može biti shvaćen univerzalno:

»Institucija i konstrukt djetinjstva omogućuje interpretativni okvir razumijevanja ranih godina ljudskoga života. Pod tim je uvjetima biološka nezrelost, a ne koncept djetinjstva, univerzalna i naravna karakteristika ljudske grupe.«⁸

U situacijama kao što je rat i sudjelovanje djece u ratu, kao što ćemo vidjeti dalje u radu, taj konstrukt i portret djeteta i djetinjstva, koji je suvremen i ima svoje pokriće, nažalost ima svoje naličje te zadobiva i drugu stvarnost i kontekst jer ne može biti dominantno objašnjenje i interpretacija djetinjstva.

Mogli bismo se ovom prilikom kratko osvrnuti na Arièsov koncept djetinjstva u djelu *Centuries of Childhood*, i to na njegov ključan dio. Ariès smatra da je taj koncept relativno novijeg doba: pojavio se u 17. stoljeću te je bio povezan s razvojem okolnosti kao što su opadanje smrtnosti novorođenčadi i male djece, promjene u europskom obrazovnom sustavu, povećanje klasne stratifikacije ili raslojavanje društva, odvajanje javne i privatne sfere i postupno povlačenje obitelji iz šire mreže društvenih relacija i javnoga života. Dok su u srednjem vijeku djecu promatrali i oblačili kao male odrasle te su igre bile jednake i za djecu i za odrasle, moderna je osvjetlila neke aspekte i

doprinijela otkriću djetinjstva kao zasebne i posebne faze života različite od odraslosti.⁹ Taj se koncept djetinjstva zadržao do današnjih dana te je postao dominantnim suvremenim konceptom djetinjstva na zapadu. Ovo je važno napomenuti kada govorimo o moralnoj odgovornosti djece vojnika te o njihovom podvrgavanju suđenju i kaznama za počinjena zlodjela, o čemu će biti govora nešto kasnije.

Stoga, u ratu dolazi do izražaja dubina i kompleksnost pitanja takva koncepta, poimanja i statusa djeteta i našega odnosa prema njemu u situacijama kada ono postaje vojnik jer djeca su u dvostruko oslabljenoj poziciji; kao žrtve, kao netko tko je prisiljen činiti nasilje, i kao netko tko svoju ulogu djeteta vojnika doživljava kao dio svojeg identiteta, što postaje problematično u kontekstu odnosa prema njima.

U 20. stoljeću u Europi i SAD-u dogodila se promjena paradigme – od opisivavanja i veličanja djece ratnika kao heroja do interpretacije kako su oni žrtve ili demoni – povezana s razvojem diskursa ljudskih prava i humanitarnih po-

id/000903.html (pristupljeno 1. 2. 2015.); Michelle Shephard, *Guantanamo's Child: The Untold Story of Omar Khadr*, John Wiley & Sons Canada, Ontario 2008.; Richard J. Wilson, »Omar Khadr: Domestic and International Litigation Strategies for a Child in Armed Conflict Held at Guantanamo«, *Santa Clara Journal of International Law* 29 (2012), str. 29–79, str. 32–33. Dostupno na: www.helsinki.fi/eci/Khadr%20Article%20-%20As%20published.pdf (pristupljeno 2. 2. 2015.). Usp. i *United States v. Omar Ahmed Khadr*, Military Comm'n Guantanamo Bay, Cuba, 2010. Dostupno na: http://media.miamiherald.com/smedia/2010/10/26/19/stip2_source.prod_affiliate.56.pdf (pristupljeno 20. 2. 2015.). Najbolje i možda najpreciznije opisivanje režima ispitivanja, torture i smrti tijekom toga razdoblja u bazi Bagram, u Kabulu, dokumentirano je u filmu *Taxi to the Dark Side* (Gibney, 2007.); *United States v. Omar Ahmed Khadr*, Supplemental Defense Motion. Dostupno na: http://www.defense.gov/news/Khadr_D-094.pdf (pristupljeno 12. 2. 2015.); *United States v. Omar Ahmed Khadr*, Ruling on Defense Suppression Motion. Dostupno na: <http://www.defense.gov/news/D94-D111.pdf> (pristupljeno 12. 2. 2015.); David W. Glazier, »A Court Without Jurisdiction. A Critical Assessment of the Military Commission Charges Against Omar Khadr«, u *Loyola-LA Legal Studies Paper* 37 (2010), str. 2–32, str. 8. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1669946>; *United States v. Omar Ahmed Khadr*, Offer for Pre-trial Agreement (13. 10. 2010.).

3

Usp. Ishmael Beah, *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2007.

4

Usp. Greg Taylor, »Uganda: Innocence Stolen«, *Christianity Today* (10. 7. 2000.). Dostupno na: <http://www.christianitytoday.com/>

[ct/2000/july10/16.26.html](http://www.christianitytoday.com/ct/2000/july10/16.26.html) (pristupljeno 12. 2. 2015.); Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, *Child Soldiers. Global Report 2008*, Bell and Bein. Dostupno na: <http://www.child-lineindia.org.in/CP-CR-Downloads/Global%20Report%202008%20child%20soldeirs.pdf> (pristupljeno 12. 2. 2015.).

5

Cape Town Principles and Best Practices, UNICEF, Cape Town 1997. Dostupno na: [https://www.unicef.org/emerg/files/Cape_Town_Principles\(1\).pdf](https://www.unicef.org/emerg/files/Cape_Town_Principles(1).pdf) (pristupljeno 12. 2. 2015.). Za definiciju djeteta vojnika usp. i: *Factsheet: Child Soldiers* UNICEF. Dostupno na: <http://www.unicef.org/emerg/files/child-soldiers.pdf> (pristupljeno 3. 2. 2015.); *Guide to the Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflicts*, UNICEF, New York 2003. Dostupno na: https://www.unicef.org/publications/files/option_protocol_conflict.pdf (pristupljeno 12. 2. 2015.).

6

Usp. Jo Boyden, Joanna de Berry (ur.), *Children and Youth on the Front Line. Ethnography, Armed Conflict, and Displacement*, Berghahn Books, New York 2004.

7

Alison James, Alan Prout (ur.), *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, Falmer Press, London 1990., str. 3.

8

Ibid.

9

Philippe Ariès, *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, preveo Robert Baldick, Vintage Books, New York 1962., str. 353, 398.

kreta diljem svijeta, koji su vojsku dovodili u vezu s nečime kriminalnim ili devijantnim.¹⁰

Izmijenjena narav ratovanja: postmoderni ratovi

Kontekst unutar kojega su se sve te promjene i praksa korištenja djece u ratnim sukobima odvijale iznimno je važan. Odluka o praksi korištenja djece i implementaciji doktrine upotrebe djece vojnika sada zauzima mjesto unutar razdoblja historijske transformacije ratovanja.¹¹ Tradicionalna strategija vođenja rata mijenja se bitno i radikalno. Svakodnevno se diljem svijeta događa slom tzv. ratničke časti i pravila ratovanja. Ništa više nije sveto. Ignatieff konstatira:

»Jednom kada takvo nasilje eruptira, nova vrsta konflikta zauzima mjesto unutar drevnog, antičkog kodeksa ratnika koji je nekoć davno diktirao nepisana pravila kakva su minimalizirala krvoprolijeće i okrutnost te on biva pometen navalom suvremenih ratova.«¹²

Većina sukoba i konflikata postala je iznimno kriminalna, prljava i surova, a pravila gotovo da i nema. U mnogim je slučajevima privatni profit postao centralni motiv, možda čak i motiv veći no što je politička, ideološka ili religijska pozadina sukoba.¹³ Zabrinjavajuća je prisutnost izmijenjene naravi i biti ratovanja. Razdoblje tzv. psiholoških ratova počelo je nakon Drugog svjetskog rata. Nova je doktrina ratovanja omogućila gušenje urođenog otpora i odbojnosti prema ubijanju, što je Dave Grossman, povjesničar, psiholog i vojnik, istražujući i proučavajući proces ubijanja u bitki nazvao »urođenom averzijom prema ubijanju«.¹⁴ Nadilaženje tog urođenog otpora dogodilo se paralelno s desenzitizacijom, smanjivanjem osjećaja i suosjećanja za patnju žrtve, razvojem klasičnog i operabilnog stanja i obrambenim mehanizmima poricanja. Uočen je razvoj tzv. glorifikacije ubijanja u trening kampovima, odnosno *boot-camp glorification of killing*.¹⁵ Ta je praksa bila gotovo nečuvana u Prvom svjetskom ratu, vrlo rijetka u Drugom svjetskom ratu, a danas je sve prisutnija u Koreji i potpuno institucionalizirana u Vijetnamu. Kako se narav ratovanja izmijenila, u sprezi sa željom za profitom, moći ili novom tehnologijom, tako se i narav ratnika i njegovo iskustvo iz temelja mijenjaju. Neki Liberijci govore o tzv. »životnom stilu kalašnjikova«, načinu i kulturi ratovanja kao sredstvu zgrtanja kapitala.¹⁶ Klasični filozof rata Clausewitz 1873. piše:

»Politika je maternica u kojoj se razvija rat.«¹⁷

Ključna je odlika neke zemlje visokog rizika za interne sukobe činjenica da sukobi većim dijelom nisu određeni ni politički ni socijalno, nego ekonomski. Ekonomija, točnije profit, glavni je pokretač i ishodište rata. Ljudi se bore zbog novca, resursa i prevlasti nad rudama ključnima u trgovinskoj razmjeni.¹⁸ Praksa i ideologija kreiranja ratova i ratnog stanja, razaranja državnih i socijalnih servisa i infrastrukture služi kao alternativni i paralelni sustav profita i moći koji djeluje u pozadini države. Reno ističe da se tu radi o tzv. *državi u sjeni* koja služi kao paravan za spregu korupcije i politike.¹⁹ Carolyn Nordstrom radije koristi termin *sjena*, nego *kriminalne* ili *nelegalne radnje* jer te radnje variraju i mogu biti legalne, kvazilegalne te na kraju jasno i očigledno nelegalne. Ona spominje i sivu ekonomiju ili izvandržavne transakcije te stoga državu u sjeni definira kao

»... kompleksan skup ekonomskih i političkih veza, koje se pomjeraju i događaju izvan formalno priznatih državnih utemeljenih kanala trgovine i razmjene.«²⁰

Neki nazivaju takvo ratno profiterstvo i poduzetništvo, kakvome je cilj profit pod svaku cijenu, novim tipom ekonomije, »ekonomijom rata« ili konfliktnim poduzetništvom.²¹ Tradicionalna strategija gerilskih ratova Mao Ce-tunga, kineskog gerilskog vođe, »plivati među ljudima kao što riba pliva u moru«, iščezava. Glavna su meta postali civili.

U takvim izmijenjenim okolnostima, mnogi su ratni gospodari (*warlords*) shvatili da regrutiranje djece i njihovo naoružavanje može poslužiti kao sredstvo postizanja vojne sile i snage, a u konačnici i cilja. Njihov način shvaćanja nije samo uvukao djecu u konflikte nego je doveo do bujice civilnih ratova i propasti država, što je oblikovalo većinu globalne politike nakon hladnog rata. Današnji suvremeni svijet, kakvog ga mi poznajemo, većim je dijelom oblikovan nasiljem. Međutim, čak i u dijelu najstrašnijeg društvenog nasilja razvila su se neka pravila ratovanja i ophođenja u ratu. Jedno je takvo pravilo razlika između vojnika i civila. Čak i u »najprimitivnijim« društvima postoji razlika između onih koji su dobrovoljno odlučili sudjelovati u ratu i onih koji su odlučili ostati izvan bojnog polja. Ratnicima je dodijeljena čast i neka vrsta moći, a u zamjenu za to civilima je pružena neka sigurnost i zaštita. Sve to odnosilo se na one nenaoružane, nezaštićene i osobito ranjive, poput starih, žena i osobito djece.²²

Jedno od najvažnijih pravila i zakona ratovanja bila je nevinost i nezaštićenost, kao dio onoga što pravnici nazivaju *jus in bello* (pravo ili zakon u ratu). Najveći tabu ratovanja, još od drevne kineske filozofije, tradicionalnih afričkih

10

Usp. David M. Rosen, *Armies of the Young: Child Soldiers in War and Terrorism*, Rutgers University Press, New York 2005., str. 10–15, 57.

11

Za više o izmijenjenoj naravi ratovanja usp. Carolyn Nordstrom, *Shadows of War: Violence, Power, and International Profiteering in the Twenty-First Century*, University of California Press, Berkeley (CA) 2004.; Herfried Munkler, *The New Wars*, preveo Patrick Camiller, Polity, London 2005.; Mary Kaldor, *New and Old Wars: Organized Violence in a Globalized Era*, Polity, London 2001.

12

Usp. Michael Ignatieff, *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience*, Henry Holt, New York 1998., str. 109–164.

13

William Reno, »Shadow States and the Political Economy of Civil Wars«, u: Mats R. Berdal, David Malone (ur.), *Greed & Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*, Lynne Rienner Publishers, Boulder 2000., str. 43–68, str. 44, 54.

14

Dave Grossman, »Hope on The Battlefield«, u: Dacher Keltner, Jason Marsh, Jeremy Adam Smith (ur.), *The Compassionate Instinct: The Science of Human Goodness*, W. W. Norton & Company, New York 2010., str. 36–37.

15

Ibid., str. 40, 343.

16

W. Reno, »Shadow States and the Political Economy of Civil Wars«, str. 54. Usp. Nikki Funke, Hussein Solomon, *The Shadow State in Africa: A Discussion*, Development Policy Management Forum, Addis Ababa 2002.

17

Carl von Clausewitz, *On War*, Princeton University Press, Princeton 1976., str. 75.

18

Blaine Harden, »Africa's Gems: Warfare's Best Friend«, *The New York Times* (4. 4. 2000.). Dostupno na: <http://partners.nytimes.com/library/world/africa/040600africa-diamonds-article1.html> (pristupljeno 12. 2. 2015.).

19

W. Reno, »Shadow States and the Political Economy of Civil Wars«, str. 54; C. Nordstrom, *Shadows of War*, str. 11–15, 95–99, 106.

20

Ibid., str. 106.

21

Children Affected by Armed Conflict: UNICEF Actions, UNICEF, New York 2002., str. 3.

22

Usp. Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument With Historical Illustrations*, Basic Books, New York 1992.

plemenskih društava pa sve do država potpisnica Ženevske konvencije, bilo je slobodno ciljanje civila, naročito djece.²³ Nažalost, u kaosu i bešćutnosti modernih suvremenih ratova ovaj se zakon i standardi ratovanja diljem svijeta svakodnevno krše i slamaju. Ignatieff sumira te promjene kao masivan slom u onome što on naziva »ratnička čast«.²⁴ Rezultat sloma moralnih kodeksa i ratnih pravila uznemiravajuća je promjena u naravi suvremenih sukoba koji postaju sve mračniji, razorniji i sve više patološki.²⁵

Razorne posljedice i pustoš koju ti suvremeni oružani sukobi ostavljaju, kidanje društvene kohezije, osjećaja solidarnosti i relacija među članovima društva, nedostatak kontrole, osjećaj dislokacije i kaosa koje generiraju, može se povezati s mnogo različitih čimbenika. Rezultirajući su gubici zbog takve promjene u ponašanju i vođenju rata zapanjujući. U posljednjoj je dekadi ratovanja diljem svjetskih oružanih sukoba broj ubijene djece veći od dva milijuna; ubijeno je više od 500 djece dnevno, odnosno jedno dijete svake tri minute. UNICEF procjenjuje da je u posljednjem desetljeću ratovanja u Ruandi, 1994. godine u genocidu, ubijeno dva milijuna djece, šest je milijuna ranjenih, onesposobljenih, osakaćenih ili ozbiljno ozlijeđenih, dvanaest milijuna djece postali su beskućnici (zajedno s onima koji su odvedeni od svojih kuća zbog konflikta), 60 000 je kućanstva kojima je glava dijete bez roditelja, više od jednog milijun je siročadi ili odvojenih od svojih obitelji. Oko 400 000 djece ostalo je bez roditelja, oko deset milijuna psihološki je traumatizirano.²⁶ Nažalost, ti se brojevi povećavaju iz dana u dan. Stoga možemo postaviti pitanje o tome je li korištenje djece vojnika najmanje prepoznata forma zlostavljanja djece na globalnoj razini.²⁷ Nije li takva praksa regrutiranja djece u vojne svrhe zanemarena te na taj način doprinosi nedostatku jasnijeg stava društva prema regrutiranju djece i prema pitanjima njihove moralne i pravne odgovornosti? Ne doprinosi li nepoznavanje činjenica nesprenosti društva da takvu praksu i uvjete koji do nje dovode iskorijeni?

Novačenje djece kao socioekonomski fenomen i pitanje pragmatizma

Prilikom demobilizacije, odrasli vojnik vraća se svom prijašnjem civilnom životu. Dijete vojnik, kojemu su vjerojatno oteli obitelj, ubili roditelje i oduzeli obrazovanje, ne zna za drugi život. Bennet ističe da je novačenje i prihvaćanje odraslih, zrelih muškaraca u vojsku bilo uglavnom pitanje principa, a ne pitanje pragmatizma. Međutim, u današnjim sukobima praksa korištenja i regrutiranja djece manje je stvar kulture i razmatranja o disfunkcionalnom karakteru djetinjstva, a više je riječ o pragmatizmu, o ekonomskim razlozima ili o demografiji.²⁸

Upotreba je djece u oružanim sukobima socioekonomski fenomen, koji je često pragmatična i oslobađajuća vojna strategija. Praksa upotrebe djece ukazuje na to da uključivanje tisuće djece u oružane konflikte diljem svijeta nije rezultat tradicije ili disfunkcionalnog djetinjstva: regrutiranje djece u oružane sukobe povratno utječe na kulturu te upućuje na pragmatičnost njihove upotrebe u novijim oružanim sukobima.²⁹ Činjenica lako nabavljivog malog, laganog oružja, kojim i djeca mogu rukovati, dodatno olakšava takvu praksu. Osim toga, komparativna prednost djece, poput agilnosti, okretnosti, spretnosti, malog rasta, činjenice da se njima može manipulirati i da ih se može kontrolirati fizički i psihički, dodatno doprinosi pojednostavljivanju i širenju takve prakse te se smatra prednošću kod zapovjednika vojnih oružanih snaga ili pobunjeničkih vođa oružanih grupa.³⁰ Stoga je jeftinije uvoditi i koristiti djecu u oružanim sukobima.

Olara Otunnu, poseban UN-ov predstavnik za djecu, odrastao je u društvu u kojemu je bio snažno ukorijenjen tzv. *lapir*. On označava čistoću i snagu običajnog prava legitimiranog blagoslovom predaka, priznanjem i podrškom. Da bi se osigurao i očuvao nečiji *lapir*, postojala su stroga pravila rata. Otunnu izjavljuje:

»Nikada nisi napadao djecu, žene ili starije; nikada se nisu uništavali nečiji usjevi, hambari ili stoka. Prekršiti takve tabue, značilo bi zaprljati svoj *lapir*, s posljedicama gubitka blagoslova predaka, i stoga riskirati izgubiti i sam rat (...). Ali danas, da parafraziram W. B. Yeatsa, sve se raspada, moralno središte više ne drži ništa na okupu. U tako mnogo konflikata danas, sve prolazi (...). Ovo je fenomen totalnog rata.«³¹

Biti dijete ratnik: esencijalna militarizacija svakodnevice

Trendovi dislokacije djece iz socioekonomskih razloga i tehnološko pojednostavljenje suvremenog oružja, koje je postalo dostupnije i lakše za rukovanje, čimbenici su koji su dali poticaj masovnoj pojavi djece vojnika kao globalnog fenomena. Dakle, sve te promjene i suvremeni trendovi naoružanja, ratovi i sukobi vodili su implementaciji nove doktrine rata i ratovanja, doktrine koja propisuje regrutiranje djece i njihovu upotrebu na bojnopolju:

»Oni nisu samo stvorili masovnu dostupnost djece regruta nego i novu mogućnost da djeca mogu poslužiti kao učinkoviti ratnici.«³²

Naime, djecu se počelo promatrati kao alternativu odraslim regrutima jer je odraslih vojnika zbog iscrpljenosti ratovima, siromaštvom i bolestima bivalo

23

Peter Warren Singer, *Children at War*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 2006., str. 4.

24

Michael Ignatieff, *The Warrior's Honor*, str. 207.

25

Stathis N. Kalyvas, »Warfare in Civil Wars«, u: Isabelle Duyvesteyn, Jan Angstrom (ur.), *Rethinking the Nature of War*, Frank Cass, London, New York 2005., str. 88–108, str. 100.

26

»Children in War«, u: *The State of the World's Children 1996*, UNICEF 1996. Dostupno na: <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm> (pristupljeno 3. 2. 2015.); United Nations, *Report of the Expert of the Secretary General*, New York 1996.; »Children of Conflict«, *BBC* 1999. Dostupno na: <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrens-rights/childrenofconflict/soldtxt.shtml> (pristupljeno 2. 2. 2015.).

27

T. W. Bennett, *Using Children in Armed Conflict: A Legitimate African Tradition?*, University of Essex. Dostupno na: <http://www.essex.ac.uk/armedcon/Issues/Texts/Soldiers002.htm> (pristupljeno 3. 2. 2015.); »Stopping the Use of Child Soldiers«, *The New York Times*

(22. 4. 2002.). Dostupno na: <http://www.nytimes.com/2002/04/22/opinion/stopping-the-use-of-child-soldiers.html> (pristupljeno 3. veljače 2015.).

28

T. W. Bennett, *Using Children in Armed Conflict*.

29

Usp. Afua Twum-Danso, *Africa's Young Soldiers. The Co-option of Childhood*, Institute for Security Studies, 2003. Dostupno na: <https://issafrica.org/research/monographs/monograph-82-africas-young-soldiers.-the-co-option-of-childhood-afua-twum-danso> (pristupljeno 3. 2. 2015.).

30

Isobel McConnan, *Child Soldiers and Children Associated With the Fighting Forces. Draft Report of a Desk Study*, Save the Children UK, London 2000., str. 4.

31

Olara A. Otunnu, »Address at the Conference on Atrocities Prevention and Response« (28. 8. 1999.), U. S. Department of State Archive. Dostupno na: https://1997-2001.state.gov/www/global/swci/991028_otunnu_conf.html (pristupljeno 3. 2. 2015.).

32

P. W. Singer, *Children at War*, str. 52.

sve manje. Djeca tako postaju jeftinija varijanta vojnika, njima se lakše manipulira, entuzijastičnija su od odraslih i često brutalnija. Djecu se sustavno počelo izostavljati i marginalizirati.³³ Kaotičan život obilježen stalnim sukobima te osjećaji nemoći i prepuštenosti tjeraju ih da traže osjećaj kontrole, pripadnosti i moći, da potraže rutinu i sigurnost tako da bi zadobili kontrolu nad svojim životima i sudbinom. Sve to djeca pronalaze u pripadnosti nekoj oružanoj skupini.³⁴

Ta su djeca povučena s margina društva i, kako odrastaju u ratnoj zoni, često iskuse ono što Singer naziva »esencijalna militarizacija svakodnevnog života«.³⁵ Prijetnje smrću postaju tada normalna pojava. Njihovo svakodnevno iskustvo oblikuje se sveprisutnošću vojnika boraca oko njih. Upravo se u tom moralnom vakuumu, u kojemu pobunjeničke oružane skupine traže djecu vojnike, najjače čuje glas koji se može učiniti privlačnim izgubljenoj djeci. Iz zaključaka organizacije Human Rights Watch 1999. vidljivo je da

»... djeca ratnici, naoružani pištoljima, oružjem i mačetama, aktivno sudjeluju u ubijanjima i masakrima (...). Često pod utjecajem droga, bili su poznati zbog svoje žestine, nedostatka kontrole i brutalnosti.«³⁶

Upotreba je djece ratnika u ratne svrhe znatno olakšana poboljšanjima u ratnoj i vojnoj tehnologiji. Oružje, poput sovjetskog automatskog oružja AK-47 ili američkog M-16, vrlo je jednostavno za korištenje i rukovanje, lagano za nošenje, maleno i lako sklopivo. Te puške nisu skupe i lako se nabavljaju; u nekim dijelovima Afrike i za manje od 6 USD.³⁷

Djeca ratnici suočavaju se s gubitkom djetinjstva, s ogromnim gubicima i psihološkim ožiljcima te često gube osjećaj normalnosti i nisu više u stanju razlikovati dobro i zlo. Psihološka trauma pojavljuje se tijekom i nakon zločina i nasilja koje su počinili. Djeca pate od kroničnog straha, anksioznosti, tjeskobe, straha od kazne i osjećaja krivnje, a mnoga od njih suočavaju se s moralnim slomom kada izgube kontakt sa svojom zajednicom.³⁸ Suočavaju se s posttraumatskim sindromom koji uključuje apatiju, osjećaj izgubljenosti, poremećaj spavanja, koncentracije i hranjenja.³⁹ Potrebno je istaknuti da 23 % oružanih organizacija i grupa u svijetu (njih 84) koristi djecu u dobi od 15 ili manje godina; 18 % ukupnog broja, njih 64, koriste djecu od 12 godina i manje.⁴⁰

Svi ovi brojevi i strašne nesagledive posljedice pokazuju svu širinu promjene naravi ratovanja te slom moralnih normi i ratnih pravila. Graća Machel, specijalna UN-ova stručnjakinja za tematiku djece ratnika, možda je najbolje izrekla bit ovih promjena:

»Statistika je dovoljno šokantna, ali ono je što lebdi zaključak koji slijedi iz nje: sve više i više svijeta biva usisano u opustošen moralni vakuum. To je prostor lišen temeljnih ljudskih vrijednosti; prostor u kojemu su djeca poklana, silovana i osakaćena; prostor u kojemu su djeca iskorištavana kao vojnici; prostor u kojemu djeca umiru od izgladnelosti i ekstremne brutalnosti. Takav nereguliran teror i nasilje govori o oslobađajućoj viktimizaciji. Tamo postoje nove dubine i ponori u koje ljudstvo i humanost može potonuti.«⁴¹

Možemo stvar promatrati i s drugog aspekta te problem staviti u širi kontekst. Naime, govoreći o problemu regrutiranja i prisilnog novačenja djece u oružane sukobe, govorimo i o jednoj drugoj realnosti. Konvencija C182 Međunarodne organizacije rada (ILO) iz 1999. je konvencija o bezuvjetno najgorim oblicima dječjega rada (*unconditional worst forms of child labor*): u članku 3a zabranjuje se prisilno regrutiranje djece u oružane sukobe, ropstvo, trgovinu u svrhe seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja u komercijalne svrhe, za transport droge i sl.⁴² Vidimo, dakle, da je ovdje riječ i o problemu dječjeg

rada koji je složena realnost, a siromaštvo nije jedini uzrok i generator dječ-
jeg rada i potrebe za takvom praksom. Često se događa da iscrpljujući i težak
dječji rad deprivira njihovo dostojanstvo, utječe i na daljnje osiromašenje,
udaljava ih od mogućnosti obrazovanja i školovanja te posljedično smanjuje
mogućnost pronalaska bolje plaćenih poslova u budućnosti. Na taj su način
djeca uvučena u začarani krug siromaštva iz kojega više ne mogu izaći. Ako
promatramo nasilno regrutiranje djece u vojsku i njihovo korištenje u oru-
žanim sukobima kao jedan od najgorih oblika dječjeg rada, koji uništava i
sprječava razvoj njihovih punih potencijala, ugrožava im zdravlje, sigurnost,
moral te u konačnici i sam život, onda jasnije uočavamo koji uzroci vode do
prisilnog regrutiranja djece i zašto se to događa najvećim dijelom u osiroma-
šenim zemljama. Wessels ustvrđuje:

»Budući da je problem djece vojnika utemeljen u strukturalnom nasilju siromaštva i socijalne
nejednakosti, prioritet je redukcija siromaštva u pratnji s pravednijom raspodjelom resursa (...)
ekološka degradacija, propale države i divlji militarizam, siromaštvo i socijalna nepravda kon-
stituiraju korijen većine oružanih sukoba u svijetu.«⁴³

U tom je kontekstu važno spomenuti kako je još jedan aspekt stvarnosti odi-
grao važnu ulogu u širenju i produbljivanju problema prisilnog regrutiranja
i korištenja djece u oružanim sukobima. Neoliberalna paradigma i praksa
omogućila je nejednaku integraciju u svjetsku ekonomiju i gospodarska zbi-

33

Jane Lowicki, Allison A. Pillsbury, *Precious Resources: Adolescents in the Reconstruction of Sierra Leone. Participatory Research Study with Adolescents and Youth in Sierra Leone*, Women's Commission for Refugee Women and Children, New York 2002., str. 57. Usp. i Philip Alston, Karel Vasak (ur.), *The International Dimensions of Human Rights*, Greenwood Press, Westport 1982., str. 588–589. Poglavlje 2. Afričke povelje o ljudskim pravima postavlja niz obaveza koje osoba ima prema svojoj obitelji i prema društvu. Paragraf 1. članka 29. »obvezuje svaku osobu da čuva harmoničan razvoj svoje obitelji, da ustraje na koheziji obitelji i da poštuje obitelj; da poštuje roditelje te da ih uzdržava u slučaju potrebe«.

34

P. W. Singer, *Children at War*, str. 66.

35

Ibid., str. 69.

36

Douglas Farah, »Children Forced to Kill«, *The Washington Post* (8. 4. 2000.). Dostupno na: https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2000/04/08/children-forced-to-kill/f9403901-0b0f-480f-bad7-16bc78835c81/?utm_term=.988acce16239 (pristupljeno 3. 2. 2015.).

37

»Children in War«, u: *The State of the World's Children 1996*, UNICEF 1996. Dostupno na: <http://www.unicef.org/sowc96/1cinwar.htm> (pristupljeno 3. 2. 2015.); *Sierra Leone: Childhood – a Casualty of Conflict*, Amnesty Inter-

national. Dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/documents/AFR51/069/2000/en/> (pristupljeno 3. 2. 2015.).

38

Usp. Guy S. Goodwin-Gill, Illene Cohn, *Child Soldiers: The Role of Children in Armed Conflict*, Oxford University Press, New York 1994.

39

Corinna Schuler, »Helping Children Warriors Regain their Humanity«, *The Christian Science Monitor* (20. 10. 1999.). Dostupno na: <http://www.csmonitor.com/1999/1020/p1s3.html> (pristupljeno 3. 2. 2015.).

40

P. W. Singer, *Children at War*, str. 29.

41

United Nations, *Report of the Expert of the Secretary General*.

42

»C182 Worst Forms of Child Labor Convention«, *International Labor Organization*. Dostupno na: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312327 (pristupljeno 12. 5. 2015.).

43

Michael Wessels, »How We Can Prevent Child Soldiering«, *Peace Review* 12 (3/2000), str. 407–413, str. 409. doi: <https://doi.org/10.1080/713689694>.

vanja kroz formalne i neformalne trgovačke rute, tj. kroz tržište. Te su se ekonomske aktivnosti (trgovina) odvijale u skladu s dominantnom ekonomskom doktrinom deregulacije i decentralizacije tržišta i državne vlasti, mijenjajući i jačajući političku moć pojedinaca i elita. Zauzvrat su političke elite razvile obrasce decentraliziranog nasilja, manifestiranoga građanskim ratovima i lokalnim sukobima, s velikim civilnim žrtvama.

Utjecaj je neoliberalizma bio osobito izražen kroz strukturalne prilagodbe i nejednake radne uvjete i mogućnosti. Povećanje zaraza HIV-om u posljednjih nekoliko desetljeća dodatno je preoblikovalo demografsku sliku, osobito Subsaharske Afrike gdje je bilo najviše regionalnih slučajeva side. Velik broj ljudi u Subsaharskoj Africi suočio se s borbom za preživljavanje u uvjetima opasnog i visokog stupnja siromaštva, neovisno o počecima i konstantnim sukobima i ratovima.⁴⁴

Primjerice, u Sierra Leoneu i Demokratskoj Republici Kongo godine korumpirane vlade, represivnih međunarodnih intervencija i sustavnog osiromašenja dovele su milijune djece u bezizlaznu, neizvjesnu i opasnu situaciju, čak i prije početka ratova i sukoba. Ratna razaranja imaju neizmjeran utjecaj na zdravlje, zdravstvene servise i zdravstvenu ekonomiju u zemlji zahvaćenoj sukobima. S onu stranu smrti mnogobrojnih ljudi i destrukcije ustanova i društva u cjelini, ekonomski embargo utječe na velike gubitke u zdravstvenom sustavu.⁴⁵ Rat je u zemljama zahvaćenim konfliktima rezultirao opadanjem dostupnosti i pristupačnosti usluga, ostavljajući veliki dio populacije bez ikakvog pristupa suvremenim uslugama, zdravstvenim objektima i sadržajima.

Posebno je zabrinjavajuće što se u ratom zahvaćenim područjima povećava stopa smrtnosti, učestali su napadi na zdravstvene djelatnike, razoreni su socijalni servisi i strukture, šire se zarazne bolesti zbog nedostupnosti zdravstvenih usluga, posebno zbog nemogućnosti procjepljivanja stanovništva, razara se infrastruktura zdravstvenih postrojenja, a ljudska se prava sustavno i nasilno zatiru. Sve skupa ima snažne odjeke i učinke osobito na djecu, koja su najranjivija i tome najpodložnija.⁴⁶

Dobrobit, osobna odgovornost i krivnja djece ratnika: etičke perspektive

Pitanje prisilnog regrutiranja djece više je pravno i političko pitanje, nego što je filozofsko-etičko. Problem je puno kompleksniji i ima svoju normativnu dimenziju koja postavlja pitanja na koja su filozofi i etičari pozvani odgovoriti. Etičke dileme s kojima se susrećemo kada govorimo o djeci vojnicima pitanja su prisilnog novačenja i etičnost, pitanje krivnje i moralne odgovornosti i onih koji su novačili djecu i same djece koja su sudjelovala, pitanje neznanja i prisile u kojoj djeca vojnici djeluju, a koje ih eventualno oslobađa njihove krivnje za sudjelovanje u zločinima. Sa svime se time treba pozabaviti te o tome razmišljati kad se radi o suđenju bivšoj djeci vojnicima. Jesu li njihovi postupci nekim slučajem izuzeti iz moralne evaluacije? Mogu li, bez obzira na to što su počinili moralno loše i nedopustive postupke, biti izuzeti, opravdani i rehabilitirani od moralne odgovornosti činjenicom da su samo djeca s obzirom na uvjete u kojima su bila prisiljena djelovati? Mogu li se djeca uopće smatrati moralno odgovornim akterima? Zasluzuju li kaznu ili krivnju za svoje postupke? Kakva je javna predodžba djece sudionika u kriminalnim radnjama i ratnim sukobima?⁴⁷

Antropološka perspektiva učinaka konfrontiranja s djecom vojnicima u vojnim sukobima, trupama i profesionalnoj vojsci vodi nas prema razmatranju

fenomena djece prisutne na bojnopolju i prema razmatranju našeg odnosa i stava prema njima. Antropološka perspektiva Eyal Ben-Arija odnosi se na analizu kulturnog konteksta unutar kojega je pojam djeteta vojnika socijalno konstruirana kategorija koja može intenzivirati probleme profesionalnih vojnih snaga u susretu s djecom u sukobima. Mladi borci, osobito djeca vojnici, predstavljaju kulturnu anomaliju jer se djeca ne uklapaju u interpretativni okvir ili kognitivne sheme koje imamo o ratnicima u trupama i vojnim snagama. Gledano iz konteksta kulture, djeca nisu ni »ispravni« ni pravi vojni neprijatelji. Susretanje s njima nenormalna je, izuzetno stresna, teška i moralno perpleksna situacija jer prisutnost najmlađih u ratnim konfliktima i oružanim grupama narušava naše ustaljene obrasce razmišljanja, paradigme djetinjstva, pretpostavke i duboko ukorijenjena uvjerenja da su djeca nevinna, ranjiva i nezrela.⁴⁸

Međutim, konfrontacija s djecom vojnicima nije samo vojni problem. Za profesionalne vojne snage dijete vojnik predstavlja esencijalnu, temeljnu nepriliku i poteškoću, možda čak i težu od problema kolateralnih i slučajnih civilnih žrtava. Etičko je pitanje možemo li mi govoriti o potpuno razvijenoj moralnoj svijesti i razvijenom konceptu onoga što je dobro i zlo, odnosno imaju li djeca vojnici razvijen ikakav koncept smrti? Možda je najvažnije moralno pitanje o tome kako bi se odrasli vojnici trebali postaviti u odnosu na dijete vojnika koje susretu u borbi. Kako bi se trebali boriti u susretu s njima i protiv njih? Postoji li moralni zahtjev veće suzdržanosti i obuzdavanja u borbi protiv djece vojnika? Trebaju li odrasli vojnici preuzeti na sebe veći rizik da bi minimizirali štetu i ozljede nanesene djeci u borbi?⁴⁹

Ovdje se možemo složiti s McMahanovim upozorenjem da se u slučaju djece vojnika radi prije svega o djeci koja su već duboko traumatizirana i viktimizirana. Potrebne su stoga promjene taktike da bi se smanjila prijetnja koju djeca vojnici predstavljaju na bojnopolju te obzirniji pristup prema toj činjenici. Postoje preporuke i smjernice za postupanje s djecom na bojnopolju. Zaštitnim snagama UN-a savjetuje se da svu djecu ne smatraju prijetnjom, ali mnogi zahtijevaju isti postupak i proceduru kao i s odraslima. Nadalje, uključenost u sukob zahtijeva obvezu izvođenja operacije s više svijesti o dinamičnoj situaciji (pucanje radi upozorenja, ciljanje odraslih i lidera i sl.). Nakon bitke grupacije mogu zahtijevati poseban postkonfliktni tretman. Na kraju, bilo bi

44

Zoë Marriage, »Worst Forms of Child Labor: Children and War«, u: Hugh D. Hindman (ur.), *The World of Child Labor: An Historical and Regional Survey*, M. E. Sharpe, Armonk, London 2009., str. 102–105, str. 104. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315698779>.

45

Richard M. Garfield, Thomas Frieden, Sten H. Vermund, »Health-Related Outcomes of War in Nicaragua«, *American Journal of Public Health* 77 (5/1987), str. 615–618. doi: <https://doi.org/10.2105/ajph.77.5.615>.

46

Alinda Honwana, »Children of War: Understanding War and War Cleansing in Mozambique and Angola«, u: Simon Chesterman (ur.), *Civilians in War*, Lynne Rienner Publisher, Boulder 2001., str. 130.

47

Allison James, Chris Jenks, »Public Perceptions of Childhood Criminality«, *The British Journal of Sociology* 47 (2/1996), str. 315–332. doi: <https://doi.org/10.2307/591729>.

48

Eyal Ben-Ari, »Facing Child Soldiers, Moral Issues, and 'Real Soldiering': Anthropological Perspectives on Professional Armed Forces«, *South African Journal of Military Studies* 37 (1/2009), str. 1–24, str. 2–3. doi: <https://doi.org/10.5787/37-1-57>.

49

Jeff McMahan, »An Ethical Perspective on Child Soldiers«, u: Scott Gates, Simon Reich (ur.), *Child Soldiers in the Age of Fractured States*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2009., str. 27, 36.

dobro podržavati demobilizaciju, razoružavanje i reintegraciju djece vojnika u zajednicu.⁵⁰ McMahan zaključuje:

»U slučajevima u kojima se radi o pitanjima neizbježne zamjene života, kada pravedan ratnik mora odlučiti između svoga ili života djeteta vojnika, tada pravedan ratnik nije dužan spašavati dijete ratnika, ni svoj život žrtvovati ili ga dovesti u opasnost. Tada to ne bi bio čin pravednosti i opravdani čin, nego čin milosti i milosrđa koji se ne mora uzdići do stupnja moralnog zahtijeva. To su slučajevi u kojima naši viši ciljevi i životni ideali zahtijevaju predaju naših prava. Za razrješenje takvog konflikta nema rješenja.«⁵¹

Koalicija protiv korištenja djece u ratne svrhe

Koalicija koja sprječava korištenje djece u ratne svrhe (*Coalition to Stop the Use of Child Soldiers*) formirana je u svibnju 1998., a čini je šest vodećih nevladinih organizacija.⁵² Velik dio koaliacijske strategije bio je izgraditi konsenzus te osnažiti ugovore protivne praksi regrutiranja djece na regionalnoj i državnoj razini. Ta su nastojanja rezultirala nizom regionalnih ugovora i dogovora koji se odnose na veći dio svijeta. No u svojim je nastojanjima u osudi prakse korištenja djece vojnika Koalicija postigla neznatan uspjeh. Generalna skupština UN-a usvojila je 2000. neobvezujući Protokol (*Optional Protocol*) Konvencije o pravima djeteta koji se obračunava s uključenošću djece u oružane sukobe. Protokol značajno nadopunjuje Ugovor iz 1989. kako bi se bolje riješili problemi djece vojnika. Njegovo je najveće postignuće bilo podizanje dobne granice za legalno dopušteno sudjelovanje u oružanim sukobima (s 15 na 18 godina), zabrana prisilnog novačenja za dijete ispod 18 godina, što je eksplicitno uključivalo nedržavne aktere pod njihovom domenom. Intenzivnim lobiranjem sporazum je brzo prihvaćen. Do 2003. ugovor je potpisalo više od 111 članica, a 50 ih je ratificiralo sporazum. Međutim, mnoge ih se države potpisnice i dalje ne pridržavaju. Istaknimo Veliku Britaniju kao jedinu, sad već bivšu članicu Europske unije, koja dozvoljava regrutiranje djece stare 16 godina u svoje redove.⁵³

Prema zaključku: zadobivanje djetinjstva natrag

Tri su esencijalne faze procesa pretvaranja i vraćanja djeteta vojnika u dijete: razoružavanje i demobilizacija, zatim psihička i fizička rehabilitacija te reintegracija unutar obitelji i zajednice. Opći je konsenzus taj da je takav proces dugotrajan i zahtijeva snažnu logistiku i brojna sredstva za uspostavljanje stabilnosti, za oporavak i za mogućnost vraćanja izgubljenog djetinjstva.

Mnogobrojna istraživanja pokazuju da se djeca brže oporavljaju unutar obiteljskog okruženja. Ključni je kontekst rehabilitacije slika dobrodošlice i stabilnog društvenog okruženja. U ovom je procesu reintegracije nužno potreban pristup koji bi uključivao čitavu zajednicu i tradicionalne iscjelitelje. Tradicionalni iscjelitelji (*kimbanda*)⁵⁴ trebali bi imati veliku ulogu u procesu rehabilitacije djece bivših vojnika. Ritualni uključuju lijekove, kupanje i čišćenje u vodi s posebnim biljem, udisanje dima iz zapaljenog korijenja i razdoblje izolacije. Alcinda Honwana ističe da učinkovitost tih rituala ovisi o zajedničkom poimanju i razumijevanju rata, ratnom zagađenju i mogućnosti očišćenja. Rat ne uništava samo materijalnu imovinu nego i ljudski moral i dostojanstvo. Da

bi proces reintegracije bio uspješan, osim međunarodne zajednice, potrebno je uključiti i čitavo lokalno stanovništvo i zajednicu.

»Rat se poima i definira u opoziciji prema društvu, kao prostor u kojem ljudi bivaju nagrađeni za slamanje i prekršaj normi i društvenog kodeksa (...) proces je čišćenja medijator tranzicije od prostora rata do normalnog društva.«⁵⁵

Stoga, ti su rituali oruđe u izgradnji obiteljske i društvene kohezije i solidarnosti te način nošenja s djetetovim emocionalnim i psihološkim ranama i traumama.⁵⁶ Biomedicina i psihoterapija samo su dva od mnoštva načina razumijevanja i nošenja s traumama i ratnim ranama. Potrebna je, dakle, kombinacija tradicionalnih i suvremenih biomedicinskih strategija i pristupa, ali treba uzeti u obzir i njihovu lokalnu kulturu te način razumijevanja, viđenja i shvaćanja traume, rata i rana. Ove intervencije i inicijative unutar zajednice moraju biti upotpunjene izgradnjom mreže novih radnih mjesta, pokretanjem programa za razvoj, vježbanjem vještina potrebnih za normalan život i rad u zajednici, a napose iskorjenjivanjem siromaštva, jednoga od glavnih generatora i uzroka rata. Tek bi se tada toj djeci i mladima, ali i čitavom društvu, ponudila perspektiva bolje budućnosti.

Naravno, sve navedeno bilo bi poželjno, no koliko je to realno, ostaje pitanje svima onima koji navedene probleme siromaštva i sukobe motivirane profitom i generiraju – oni su ti koji mogu i trebaju riješiti te probleme.

50

P. W. Singer, *Children at War*, str. 178.

51

J. McMahan, »An Ethical Perspective on Child Soldiers«, str. 36.

52

Organizacija je, sa sjedištem u Londonu, koja djeluje s ciljem preveniranja odnosno sprječavanja prisilnog regrutiranja, novačenja i korištenja djece kao vojnika, pomažući u njihovoj demobilizaciji i reintegraciji u društvo.

53

Velika Britanija jedina je zemlja Europske unije koja je uvela Deklaraciju te tako zadržala pravo kojim se omogućava regrutiranje djece mlađe od 18 godina u prve bojne redove ako za to postoji »prava vojna potreba« ili »ako nije praktično isključiti takvu osobu prije izvlačenja i dislokacije s ratom zahvaćenog teritorija« u slučajevima kada bi to potkopalo sigurnost i efikasnost poduzete ratne operacije.

54

Alcinda Honwana, »Children of War: Understanding War and War Cleansing in Mozambique and Angola«, str. 138. Usp. i Alcinda Honwana, *Child Soldiers in Africa*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2006.; Christine Mbabazi Mpyangu, »The Acholi Worldview. Why Rituals Are Important for the Reintegration of Formerly Recruited Girls in Northern Uganda«, u: Bård Maeland (ur.), *Culture, Religion, and the Reintegration of Female Child Soldiers in Northern Uganda*, Peter Lang Publishing, New York 2010., str. 101–103.

55

A. Honwana, »Children of War«, str. 123–124.

56

Ibid., str. 140.

Darija Rupčić

**Daily Militarization of Life:
Ethical Aspects of the Use of Children in War**

Abstract

The intention of this paper is to highlight the issues of the changed nature of warfare in the last few decades of the twentieth and twenty-first century, with particular emphasis on the use and availability of the children warriors or children soldiers. The basic hypothesis is that the practice of the use and recruitment of children in armed conflicts around the world is an unknown form of worldwide child abuse in contemporary society, and it is less the matter of culture and the lack of attitude of society towards the value of a child, and more the matter of pragmatism and a socioeconomic phenomenon. The expected contribution of this paper goes towards recognizing and highlighting the most serious forms of child abuse, consequences such as poor health outcomes, and the destruction of their lives. Finally, the aim is to find possible solutions to these problems.

Key words

child soldier, children in armed conflicts, postmodern warfare, the worst forms of child abuse, children's rights